

Niemelän torppa

Seurasaaren perustaminen

Axel Olai Heikel puuhasi Seurasaaren ulkomuseota. Hänen mielestään kansan asunnoilla ja muilla rakennuksilla on mitä suurin merkitys. Pohjoismaissa ensimmäisenä Artur Hazelius toteutti ulkomuseon perustamalla Tukholman Skansenin. Heikelin sanoin; "jos näemme oikean metsäiseen ympäristöön asetetun savutuvan noesta kiiltävine kattoineen ja mahtavan lieden edessä riippuvine patoineen, niin me samaten saamme elävän kuvan siitä ympäristöstä, jossa Kalevalan laulut ovat syntyneet". Hänen mielestään museon tuli käsittää savutupia, herraskartanoita, aittoja, kirkon, kirkkoveineitä ja monia muita rakennettuja kohteita. Nämä kohteet suoritettaisiin Valtuuskunnan käytettävissä olevilla Antellin korkorahoilla. Suurkeräilijä Frithiof Antell (1847-1893) testamenttasi Suomen kansalle sekä arvokkaat kokoelmansa että miljoonan kultamarkan rahaston niiden kartuttamiseksi. Valtiopäivät perusti omaisuuden hallintaa varten Antellin (kokoelmain) Valtuuskunnan.

Heikel ehdotti vuonna 1906 Antellin kokoelmain Valtuuskunnalle maalahtelaisen karjamajan ostoja sekä lausui kehotuksen ulkomuseon perustamisesta. Karjamajan hän oli löytänyt jo vuonna 1903. Karjamaja jäi kuitenkin paikoilleen vuosikausiksi. Vuoden 1907 keväällä hän tapasi sattumalta Helsingissä arkkitehti Yrjö Blomstedtin Jyväskylästä, joka kiinnitti huomion erääseen kansantieteen kannalta mieltäkiinnittävään torppaan Konginkankaalla. Blomstedt oli vierailut Heikki Turpeisen torpassa yhdessä Aksel Gallen-Kallelan kanssa kesällä 1904, kun he tekivät retkiä kauniille lähiseudulle Gallen-Kallelan moottoriveneellä. Kumppanusten tarkoituksena oli kaivaa esille noitia ja poppamiehiä, joita Konginkankaalla kuului olevan vilisemällä, mutta kuinka ollakaan, he harhautuivat Matoniemeen kauppias Matti Pasasen sahalaitoksen alueelle. Saha-alueen keskelle jäänyt Niemelän torpan vanhakantainen sopusointuinen pihapiiri teki heihin lähtemättömän vaikutuksen. Vain parisen viikon kuluttua Blomstedtin ja Gallen-Kallelan Niemelässä käynnin jälkeen Pasanen osti torpan rakennukset "muinaismuistoksi" 150 mk:n mitättömällä hinnalla kuultuaan torpan museointiaikeista.

Pari kuukautta myöhemmin kesällä 1907 Heikel ja Blomstedt olivat Konginkankaalla. Matkan tuloksena Heikel esitti Antellin valtuuskunnalle 26.9.1907 kauppias Matti Pasasen ja hänen vaimonsa Marian 20.7.1907 päivämaan lahjakirjan, joka sisälsi, että he Antellin kokoelmiin lahjoittivat muutamia heille kuuluvia mainitun torpan rakennuksia. Pasanen selitti, että ainakin kesällä 1909 rakennukset oli poistettava sahan alueelta. Niemelä veti puoleensa Gallen-Kallelaa, mutta lahjoituksen ajoitus ja sen määräykset ovat kokonaan Blomstedtin ansiota. Lahjakirjaan oli liitetty ehto, että rakennukset on vuoden kuluessa vietävä pois, on suuresti vaikuttanut ulkomuseon aikaansaantiin. Gallen-Kallela kirjoitti kirjeessään 16.11.1907, että oli samaa mieltä Blomstedtin kanssa; "Ihanaa, että Konginkankaan savumökkeli ei mene aivan hukkaan, vaan kyllä pitäisi koko niemen asukkaineen muuttaa kun kerran ruvetaan".

Niemelän torpan kontrahti

Heikki Heikinpoika Turpeinen kertoi Yrjö Blomstedtille torpan historiaa vuonna 1907. Niemelän torpan asutustarina on sen vanhimman asukkaan, 90:llä olleen Heikki Turpeisen kertomuksen mukaan seuraava;

"Lauri eli Lasse Turpeinen oli tullut Putajalta (Pihtiputaalta) Liimattalaan asuen Anttilassa kestinä. Lasse oli asunut saunassa ja pitänyt pieniä askareita, kätevä kun käsistään oli. Sitten hän oli mennyt naimisiin. Matolan isäntä oli pyytänyt Lauria tulemaan seurakseen torppariksi, mutta Liimattalan kyläläiset eivät olisi sallineet, että Pyyrinlahden perukalle olisi asujainta tullut, etteivät lahnat ja muut kalat olisi kaikonneet pois lahdelta. Siihen aikaan kun Lasse oli yrittänyt pois Anttilasta kestinä olemasta, Tikander oli nimismiehenä Kautossa. Kautossa oli silloin vielä jäljellä nimismiehen huoneet (perin vanhan näköiset) ja nimismiehen vankikoppina pitämä kaksinkertaisilla seinillä salvettu huone (Kauton torpassa) ja vanha riihi varustettuna vuosiluvulla 1741, jonka seinään vangit piiskattavaksi kytkettiin".

"Lasse tuli Matoniemeen yhdessä Heikki-poikansa ja Matolan isännän kanssa, joka ryhtyi talon isännäksi ja Lasse torppariksi. Matoniemi kasvoi silloin pientä männikköä. Siinä kalamiehet pitivät nuotiota ennen kun nuotalla kävivät. Kalastuksella Lassekin aluksi perhettään elätti. Ikä-Matti, vanha, huonokuuloinen ja hupsunsekainen mies sanoi, että sillä paikalla karjalaiset asuivat ennen, mutta kun varastivat liimattalalaisten lahnoja, niin he ajoivat ne pois Kauton Ikälään. Alatalon vanha vaari kertoi, että pyyrinlahtelaisilla on vanhat kirjat, joiden mukaan koko Männin (Mämmen) kylä kuului heille.

Niemelä oli aluksi itsellissavuna ja sai torpan oikeudet vasta 1780-luvulla. Liimatainen antoi Turpeisen viedä Liimattalan talosta ensiasunnoksi käytetyn saunan. Vanhin aitta oli Liimattalasta ja lie kotakin niiltä ajoilta. Poikansa Heikin kanssa yhdessä olivat tulleet. Elanto oli niukkaa, naurista pidettiin, kalassa käytiin, tehtiin töitä muille ja jauhot ostettiin".

"Matolan isäntä teki kontrahdin 21.1.1786 Heikki Lassenpoika Turpeisen kanssa, jossa hänelle ja jälkeläisilleen vasta luvattiin häiritsemätön viljelyoikeus torppaan niin kauan kuin sovitut ehdot täytettiin. Sen jälkeen tehtiin enemmän peltoa perunamaaksi, ruista ja ohraa varten myös. Vanhan torpan kontrahti tehtiin Lassen aikana ja hänen Heikki-poikansa kävi sitä vahvistamassa Vaasassa asti. Heikki arveli, että liekö siellä vielä piilossa talon kontrahti. Tämän välikirjan turvin eli torpan väki Niemelässä miespolvesta miespolveen kaikessa rauhassa sadan vuoden ajan. Uusi kontrahti tehtiin viimeisten asukkaiden aikana, mutta kun Matolan isäntä halusi maita omikseen myydäkseen ne kauppias Pasaselle saha-alueeksi, annettiin kontrahti lakimiehelle (varatuomari Rudolf Jackille Viitasaarelta), joka sen hukkasi sanoen sen olevan yli-ikäinen".

Liimattalan uudistalo Matola

Niemelän torpan rakentaminen lienee aloitettu joskus 1700-luvun puolivälissä, jolloin valtiopäivämies Pekka Kallenpoika Liimataisen renki Lasse Heikinpoika Turpeinen (1721-1806) siirtyi päätalostaan Niemelän torppaan kun Pyyrinlahden pohjukkaan perustettiin Liimattalan maalle uudistalo, Matola.

Pekka Liimataisen poika Hannu isännöi Matolaa 1740-64. Hannu avioitui nimismies Lauri Erikinpoika Kauton ja Esteri Ristontytär Palkenin Liisa-tyttären kanssa. Heidän poika Juho, Iitsalon torppari, meni naimisiin Lasse Turpeisen tyttären Liisan kanssa. Talon isäntäväkeä ja torppariperhettä yhdisti siten appivanhemmuus. Kalle Hannunpoika Liimatainen teki torpparikontrahdin Niemelän torpparin Heikki Lassenpoika Turpeisen kanssa.

Liimattalan talon perinnöksi ostoa ei tiedetä tarkkaan, mutta se se on tapahtunut viimeistään 1720-luvulla. Vuonna 1773 Liimattala jakaantui Matolaan eli Liimattalaan ja Pekkolaan. Liimattalan kantatalo halottiin vielä Matolaksi ja Hannulaksi, Petäjaniemikin on halottu noihin aikoihin, jolloin Liimattala jäi pois käytöstä tilan nimenä. Isossajaossa 1800-luvun lopulla Niemelän torppa päättyi Matolan talolle.

Matolan isäntä Matti Pasanen möi tilastaan Niemelän palstan, joka käsitti 4,18 ha peltoa, niittyä ja metsää, kauppias Matti Pasaselle 6000 mk:lla 19.5.1904. Pasanen oli perustanut sahalaitoksen 1902 ja tarvitsi aluetta sahan tarpeisiin. Turpeiset saivat asua torpassa, mutta peltoja viljeli kauppias

Pasanen. Niemelän maanviljelys oli lopussa, sitä vaurastuttava hevonen myyty, uusi navetta siirretty toiseen taloon ja Pasanen viljeli maita tuvan ympärillä missä sen omat asukkaat nyttemmin tunsivat itsensä vieraiksi.

Niemelän siirto Seurasaareen

Vuoden 1908 uudelleen valittu Antellin valtuuskunta ei katsonut voivansa täyttää ehtoa rakennusten siirrosta, vaan hankki Pasaselta vuoden pidennyksen siirtoon. Valtuuskunta arveli myös, ettei se uusilla ostoilla enää voi laajentaa ulkomuseon kokoelmia, ennenkuin hallitus oli ottanut ulkomuseon huostaansa. Valtiopäivät eivät myöntäneet siirtömäärärahaa valtiovarainvaliokunnan ehdotuksen mukaisesti vaan vaadittiin museosuunnitelmaa. Myöskään Muinaistieteellisellä Toimikunnalla ei ollut varoja siirtää Niemelän torppaa ulkomuseoon Axel O. Heikel tapasi kuitenkin Julius Tallbergin, joka oli lämpimästi kiintynyt ulkomuseoaatteeseen. Kun hän kuuli asiain tilasta, hän tarjosi 5.000 mk (myöhemmin vielä 1.000 mk) torpan rakennusten siirtoon Seurasaareen. Torpan siirtoon Antellin valtuuskunta ja yksityiset henkilöt lahjoittivat kaikkiaan 10.520 mk. Heikel ja Blomstedt ryhtyivät työhön Konginkankaalla 6.8 1909.

Rakennukset purettiin Santeri Kauton johdolla. Purkuhommissa olivat myös työmiehet Kunelius, Turpeinen ja Kinnunen. Torpan puretut rakennukset kuljetettiin sahan pistoraidetta pitkin laiturille, josta ne lastattiin Pasasen Ahkera-proomuun, joka kuljetti ne Suolahden aseman laiturille. Sieltä torpan rakennukset kuljetettiin rautateitse Helsinkiin. Blomstedt valitsi torpan paikan Seurasaareen. Hän myös johti Seurasaareen Santeri Kauton kirvesmiesporukkaa torpan pystyttämisessä.

Yrjö Blomstedt osti 120 esinettä Niemelän torpasta myös Jyväskylän seminaarilaisten kansatieteellisen museon kokoelmiin. Yrjö Blomstedt kuvaa torppaa näin; "elävästi järjestetty museo, käsikivineen, vanhoine kaulauslautoineen, tupakkihakkuineen, härkilöineen, monine vanhoine astioineen, seinärakoihin ja vaarnoihin pistettyine harppineen, sirppineen, neulatauloinen jne. Siinä orsilla kaikenlaista ainespuuta ja muuta kamaa, rautapäät karhunkeihäät, suksiporkat, seinällä suuret sudentaljat, omituinen koppa, joka toimittaa kirjahyllyn virkaa, pienempiä kirjoja kuten aapelusta ja virsikirjoja varten, isompia kuten Raamattu, säilytetään aitassa". Tuvassa, samoin kuin kaikkialla vallitsee mitä suurin puhtaus, puunväriset ja huosiainmella hangatut kaikki huonekalut, seinäpenkit tuvan pöytä ja sängyt ja seinän savurajaan ulottuva osa.

Aivan kaikki esineet, joita Heikelin luettelossa oli noin tuhatkunta, sijoitettiin Seurasaareen paikoilleen. Marraskuun 21. p:nä 1909 Niemelän torppa oli valmis ja ulkomuseosta oli tullut todellisuutta. Vuoden 1909 marraskuun 10. p:nä pääsivät työstä neljä Konginkankaalta mukaan otettua työmiestä ja Santeri Kautosta tuli Seurasaaren ensimmäinen vahtimestari.

Niemelän viidestä asukkaasta oli kuollut kolme edellisvuonna ennen siirtoa, mikä mahdollisti irtaimiston ostamisen, lukuunottamatta uusimpia esineitä, joita kesällä oli myyty huutokaupalla. Pienen osan vei torpan väki mukanaan muuttaessaan toiseen torppaan.

Ero isäinkodista

Suurin vaikeus torpan siirrosta oli asukkaiden sijoittaminen, jotka torpan siirron kautta joutuivat kodittomiksi. Toinen näistä oli yli 80-vuotias sokea Heikki Turpeinen, "vanha poika", ja toinen hänen veljensä tyttärentytär, noin 22-vuotias Iida. He muuttivat päivää ennen torpan siirtoa toiseen torppaan Keiteleeseen rannalla. Vanhus lausui hyvästit isänsä kodille polvistuen rukoukseen tuvan kynnyksellä. Hänet talutettiin sen jälkeen rantaan, koska hän kompasteli maassa lojuviin purkuosiin,

ja ryhtyi itse soutamaan Iidan pitäessä perää. Vaikkakin ero isäin kodista oli haikea, vapautti se heidät kuitenkin Pasasen armosta ja ehdoista. Tämä olikin torpan väen sisäinen toivomus. Iida meni naimisiin kohta Niemelästä lähdettyään. Gallen-Kallelan ja Blomstedtin mielestä torpan asukkaat olisivat voineet muuttaa torpan mukana Seurasaareen asumaan. Sitävastoin Santeri Kautto muutti sinne Seurasaaren vahtimestariksi ja kasvatti siellä ensin humalaa saamatta satoa, samoin kävi seuraavan kesän tupakkaviljelmälle. Hän ei järven rannoilla asuneena tiennyt, ettei merivesi sovellu kasteluvedeksi. Pian torpan siirron jälkeen alettiin Niemelään rakentaa komeaa kaksikerroksista hirsirakennusta, johon tuli sahan toimisto sekä asuntoja.

Heikin kertomaa sukulaisistaan

"Niemelän torpan nykyiset eläjät, jotka ovat ikänsä täällä asuneet, perittyään torpan vanhemmiltaan, ja nämä taas vanhemmiltaan, ovat säilyttäneet elantotapansa hyvin alkuperäisinä. Torpan nykyiset eläjät, Heikki (yli 80 v), Liisa (78 v) ja Juho (70 v) Turpeinen asuvat nyt täällä neljännessä polvessa, sekä Juhon poika ja hänen tytär Iita Juhanna (Iida) Liimatainen. Hänen vanhemmat asuvat Liimattalan kylässä Perälän maalla. Iida on Juhon kasvattina. Juhon yksi poika, "Amerikan poika", läksi Amerikkaan rahoja ansaitsemaan ja on ollut siellä jo toistakymmentä vuotta. Hän on erittäin taitava tekemään puutöitä, Lassen sukuperintöä. Hän teki kauniita lusikoita, astioita ja jos jonkinmoisia koneita, mm. eräänlaisen höyläpenkin ym".

"Sisarukset Heikki ja Liisa elävät eri ruokataloudessa ja nukkuvat pirtissä karsinan puolella, kun taas Juha-veli, poikansa Aaku ja Juhan tyttärentytär Iita syövät yhteistä ruokaa ja nukkuvat tuvan sivuseinän puolella. Heikki ja Liisa käyvät yhdessä kalassa omine verkkoineen, veneineen, taittavat yhteiset saunavastat (50 paria vuodessa), pitävät yhteistä syöttilässikaa, ostavat yhteisesti jauhot ym. ruokatarpeet, leipovat erikseen, keittävät samoin kahvit, Liisa on vasta pari vuotta sitten ruvennut juomaan kahvia, Heikki on tupakka- ja kahviraitis ja viljeli viinaakin vain nuorempana. Samoin tekevät Juha, Aaku ja Iita".

Niemelän väkeä ja sukua

Niemelän torpan vanhin, Lasse Turpeinen, syntyi 1729, kuoli 1806. Hän oli naimisissa Liisa Samuelintyttären kanssa. Heidän Liisa-tytär meni naimisiin Matolan isännän Hannu Pekanpoika Liimataisen Juho-pojan kanssa. He perustivat Liimattalan uudistalon, Iitsalon torpan. Lassen ja Liisan poika Heikki Lassenpoika meni naimisiin Magdaleena Ristontytär Minkkisen kanssa. Heillä oli kuusi lasta, joista Heikki jäi Niemelään torppariksi, Juho siirtyi Pohjoislahteen ja Matti Hakaraan torppariksi.

Heikki Heikinpoika meni naimisiin vuonna 1826 Johanna Olavintytär Honkosen kanssa. Johanna oli Niemelän tarmokas emäntä. Heillä oli seitsemän lasta, joista Heikki, Liisa ja Juho jäivät asumaan Niemelään. Juho Heikinpoika meni naimisiin Liisa Kallentytär Liimataisen kanssa. Liisan isä Kalle Juhonpoika Liimatainen oli Matolan isäntä ja sittemmin Pyhäsalon torppari. Liisan äiti Anna Kautto oli kotoisin Syvälahden Heikkilästä. Juho ja Liisa Turpeisen lapsia olivat Josefiina, Juho ja Aukusti. Juho muutti Amerikkaan, Aaku jäi asumaan Niemelän torppaan. Josefiina Juhontytär Turpeinen meni naimisiin Koivulan torpparin Niko (Nikodemus Heikinpoika) Liimataisen kanssa asuen siten Pyyrinlahden (Liimattalan) kylällä. Niko oli kotoisin Sunntilan torpasta Pyyrinlahdelta. Josefiina ja Niko Liimataisen lapsia olivat Iida, Otto, Aino, Nikodemus ja Evert.

Sokea Heikki oli Niemelän torpan viimeisimpiä asukkaita Iida Johanna (Iita Juhanna) Nikontytär Liimataisen kanssa. Iidan sukujuurista löytyy Matolan Juho Kallenpoika Liimataisen sekä Greta

Jäntin esivanhemmat. Iida meni naimisiin Eemil Lylyojan kanssa pikapuoliin Niemelän torpan purkamisen jälkeen. 1860-luvulla torpassa oli yhdeksän asukasta. Niemelän viidestä asukkaasta kolme kuoli vuosi aiemmin kuin torppaa ryhdyttiin siirtämään Seurasaareen.

Liimattalan ja Matolan väkeä ja sukuja

Valtiopäivämies Pekka Kallenpoika Liimataisen poika Hannu oli Matolan uudistilan isäntä 1743-1764, veljensä Pekan jäädessä kantatilalle Pekkolan isännäksi vuodesta 1764 vuoteen 1790. Matolan tila lohkottiin Liimattalasta virallisesti vasta vuonna 1776. Liimattala talon nimenä jäi pois käytöstä. Hannu oli naimisissa nimismies Lauri Kauton tyttären Liisan kanssa. Heidän poika Kalle Hannunpoika Liimatainen ryhtyi 27-vuotiaana vuonna 1776 Matolan isännäksi ollen kuolemaansa asti vuoteen 1809. Hän oli naimisissa Laukaan lukkarin Esajas Jäntin ja Kristina Sevo´n tyttären Gretan (Margaretan) kanssa. Gretan sukujuurissa löytyy valtiopäivämiehiä, paljon pohjanmaalaisia pappeja ja mm kuningas Kaarle IX:n vaasalainen räätäli Anders Tysk sekä hänen vaimon Margareta Sursillin isä Östen Ångerman/Sursill, Uumajan vouti ja valtiopäivämies 1500-luvulta Ruotsista. Sursill liikanimi tuli heille happamen silakan tuottajina. Samoista juurista löytyy myös Oulun pormestareita sekä Gretan isän Jäntin (Gentzin) pappi- ja sotilasukua Hämeestä, Rautalammilta ja Pirkkalasta.

Juho Kallenpoika Liimatainen oli Matolan isäntä vuodesta 1810 vuoteen 1843. Juhon puoliso oli Johanna Israelintytär Kunelius, Viitasaaren kirkkoherran Bengt Cuneliuksen pojantytär. Juho Liimataisen jälkeen Matolan isäntänä oli hänen vuonna 1812 syntynyt poikansa Kalle Liimatainen. Hän siirtyi sittemmin Pyhäsaloon torppariksi Pasasen suvun tullessa Matolaan. Kalle oli naimisissa Syvälahden Heikkilästä kotoisin olevan Anna Matintytär Kauton kanssa.

Kalle ja Anna Liimataisen tytär Liisa meni naimisiin Niemelän torpparin Juho Turpeisen kanssa vuonna 1861. Perheitä yhdisti jälleen sukulaisuus. Koska Iida Nikontytär Liimataisen isoäidin Liisan isä oli Matolan isäntä Kalle Liimatainen, Iidan sukujuurista löytyy siten Greta Jäntin esivanhemmat samoin Liimataisen suvun nimismiehet ja valtiopäivämiehet sekä Kauton nimismiehiä kuten myös Kuneliuksen pappissukua Viitasaarelta.

Liimataisten jälkeen Matolaan tuli isännäksi Matti Heikinpoika Pasanen vuonna 1869. Hän oli kunnallislautakunnan esimies ja kirkkoväärtti. Hän oli naimisissa Petäjaniemen tyttären Anna Hytösen kanssa. Heidän poika Matti Pasanen avioitui Hilma Liimataisen kanssa.

Läänin kuvernööri oli hyväksynyt ja vahvistanut lohkaistun palstatilan talokas Matti Pasasen omistamasta Matola-nimisestä osuudesta Liimattalan taloa n:ro 1 Konginkankaan pitäjän Pyyrinlahden kylässä maakauppias Matti Pasaselle Niemelä-nimisen eroitettun palstatilan käsittäen, yhteensä 4,18 ha peltoa, niittyä ja metsämaata, mistä maasta kauppias Pasanen oli maksanut 6000 mk. Näin uutisoi 21.1.1907 Pohjan Poika-lehti.

Heikki Turpeinen kertoo isäinkodista

- "kirveeltäni lupaa kysyin "

Heikki Turpeiselta saatiin tietoja torpan historiasta. Niinpä hän yksin tiesi, miksi kaksi ortta oli tehty tuvan peräseinää pitkin. Nuoremmat luulivat niitä päreorsiksi, joita oli oven yläpuolella, tai muiksi sellaisiksi. Mutta silloin nousi ukko istualtansa ja lausui; "Jahka minä saan sanoa, niin niissä kuivataan peltulevyjä!"

Nykyisen tuvan paikalla oli Heikin eläessä vielä vanha tupa, joka myös oli tuotu Liimattalasta aikoinaan. Tämä tupa hävitettiin Heikin ollessa 18 vuoden ikäinen. Silloin eli vielä Heikin isoisä Heikki. Äit' vainaa kertoi Heikille, että kun sitä vanhaa tupaa nostettiin ylös kattoa vajaalle, oli kurkiaisten (2 luvultaan) ulkopäihin madot eli käärmeet kummankin nenälle tulleet päivää paistattamaan. Tällä paikalla oli ennen paljon käärmeitä ja sillä tätä niemeä kutsutaan Matoniemeks, (Metoniemeks lähdetiedossa), lahti on Matolaks ja talo on Matola. Vanha tupa oli vähän pienempi kuin nykyinen, siinä oli vaan ikkunat, ei laseja. Se oli niin paljon pienempi, että kurkihirret pudotettiin sisään "multapenkkihirsiksi". Ikkunoita oli kaksi sivuseinällä, uuni oli samalla paikalla kuin nyt, mutta sen alla oli kokonaan "pankoarkku". Peräseinällä ei ollut yhtään ikkunaa. Halot otettiin sisään molemmista uunin läheisistä seinistä. "Luaslauta" oli sivussa. Vanhoissa suurissa tuvissa Liimattalassa oli pankkoarkku niin suuri, että mahtui maata siihen. Lieden kahden puolen oli kuten nykyisessäkin "pankko" (kivistä) vasemmalla puolella ja "rikkapankko" oikealla puolella. "Pankonalassa" pidettiin padat, ei ollut "kolpihtaa" halkoja varten.

Laipio oli kahdella kurkihirrellä (nykyisessä kolmella) ja "laipionalus" hirsiiä oli kaksi kuten nytkin. Ovi oli matalampi ja kynnys korkeampi. Vanhan tuvan ovi oli aluksi uudessa tuvassa entisellään. Vanhan tuvan pöytä on nyt kamarissa. Uuteen tupaan tehtiin uudet penkit, rahi ja pöytä. Kammarmökki salvettiin samalla. Heikki oli silloin kahdeksantoistavuotias ja oli mukana sitä tekemässä. Lasse oli taitava käsistään. Hänen tekemiään ovat torpassa hyvin säilyneet kaulauslauta, v 1791, mittakappa, v 1796, sanko, v 1781, kalapytty, v 1791, harppi, vakat, verkonpuikkari, v 1796, ym. Lasse merkitsi kalut puumerkillä, omalla tai poikansa, koska Heikki-poika ei ollut mikään tekijä-mies ja ukko noita teki vielä vanhoilla päivillään.

Vanhat ihmiset puhuvat, että vanhin asunto oli kuten jo sanottu sauna, jossa oli ollut "piste"(kota). Sitten tehtiin tupa. Saunan ja tuvan välillä oli nykyinen vanha porstuan ulkoseinä "kirveskahoineen" (läpineen), puusarantaisine ovineen. Käsikivet porstuassa ovat myös tuolta ajalta. Kota oli ennen parempi (ei niin kallellaan) ja kynnys korkeampi, Siinä tehtiin summakaupalla viinaa, äit' vainaa teki kylälle, kun sai rankit eläville palkasta. Myös tyttären teettivät ja myivät saadakseen rahaa ja ostaakseen koruja. Viinankeittovälineet ovat kotipolton aikakaudelta, ennen vuotta 1866.

Vanha sauna "kengitettiin" enempi kuin 70 v sitten ja katto tehtiin uusiksi. Talli rakennettiin isän aikana. Silloin oli työssä isä ja sen veljet, Juhannes ja Matti. Juhannes muutti Pohjoislahteen, Uotilan piirissä. Siellä elää neljä poikaa, Juhannes, Heikki, Matti, Taavetti ja kaksi sisarta. Matti muutti Kotilan torppaan Hakkaraan, tästä itäänpäin mäen takana. Hänen poikia on elossa Nikoteemus ja Matti ynnä kolme tytärtä.

Tallia rakennettaessa oli Matolan isäntä tullut viinapäissään paikalle ja kysynyt Juhalta, "kenen luvalla sinä rupesit täällä rakentamaan? " Olisi muka pitänyt kumartaa isännälle ja pyytää lupa häneltä. Silloin Juha oli antanut kovan vastuun ja tokaissut isännälle; " kirveeltäni lupaa kysyin". Siitä pitäen ne ihmiset vastaa vieläkin tuolla lauseella kun näsäkkäästi kysyään keltä lupa johonkin on saatu.

Yrjö Blomstedt kertoo Niemelän askareista;

Sanalla sanoen he elävät omaa elämäänsä. Mutta silti vallitsee katon alla elävien perheiden kesken mitä sopusuhtaisiin sukulaisuussuhde, niin ettei outo voi aluksi huomata eri perheruokakuntain olemassa oloa.

Kun pyhäaamuna varhain astut Niemelän torppaan, niin näet täysissä hurstitamineissa valkohapsisen Heikin astuvan vaappuvin askelin pihan yli tuvasta aittaan, josta hän kohta kantaa ison piplian ja virsikirjan, vieden ne tuvan pöydälle ja alkaa tutkia "Jumalan sanaa". Samoin tekevät Juha, Liisa ja Aaku-poika ja kohta on tuvan pöydällä aika pino piplioita ja virsikirjoja ja koko tuvan väki istuen rivissä pöydän takana lukee ja veisaa kirjoistaan. On siinä kodin rauhaa ja tyynnyttävää tunnelmaa tuossa himmeässä lämpimässä, mutta raitisilmaisessa savutuvassa, jonka laseista ja ikkunoista kirkas pyhäaurinko heittää heijastavan valaistuksensa. Iltasella, tuossa seitsemän aikaan, näet taas Heikin kuljettavan pipliansa ja virsikirjaansa aittaansa ja lukitsee sen oven visusti. Hän menee sitten tupaan, riisuutuu ja isuen alushousillaan vähän aikaa sänkyänsä laidalla tuuditellen itseään siinä asennossa ja päättää hiljaa nuokuttaen sivullepäin kunnes väsyneenä oikasee sänkyänsä ja käy uneen, jota ei häiritse edes hiljalleen, yksitoikkoisesti raksuttava seinäkellokaan

Arkipäivinä aamusta varhain iltamyöhään näet kaikkien tuvan asukasten askartelevan kunkin omissa hommissaan. Tuvassa Heikki istuskelee sängynlaidalla miettien. Iida käy maitokamarin ja lieden väliä ruokahommissa. Pihamaalla Liisa kuljettaa kahden päreen välillä hehkuvia hiiliä tuvasta kotaan keittääkseen vettä sianruokaa varten. Juha paikkailee verkkojaan tuvan rappusilla tai teroittaa lehespuukkoaan tahkossa tuvan seinällä. Aaku on töissä tehtaalla. Iltasella kaikki palaa askareiltaan tupaan, illastetaan (eri aikoina kukin ruokakunta) ja istuskellaan vähän aikaa iltohämymässä ja kohta lepää koko tuvan väki rauhaisassa unessa.

Axel Olai Heikel kertoo Niemelästä

Seurasaareen siirretty torppa käsitti savutuvan porstuoineen ja maitokamareineen, saunan, kodan, riihen, navetan, sikopahnan, ladon ja aittoja. Pasaselta ostettujen lisäksi osa rakennuksista oli ostettu Turpeisen suvulta. Rakennusten lukumäärä nousi 13:een. Navetta havaittiin niin rappeutuneeksi, että se oli kokonaan hylättävä ja korvattava läheisestä talonpoikaistalosta ostetulla samanlaisella rakennuksella, johon vaihdettiin Niemelän navetan alkuperäinen ovi puusaranoineen. Sauna, riihi ja lato salvettiin uudella paikalla. Torppa sijaitsi taas metsän keskellä kuten alkuaikoinaan Konginkankaalla, jossa Niemelän torpan miehet kalastelivat ja metsästäivät, naiset hoitivat kontrahteja myös kudonnaisin.

Heikki Lassenpojan kuudesta lapsesta vanhin eloon jäänyt poika Heikki (1801-1868) jäi 1820-luvulla puolisonsa Hannan kanssa isännöimään torppaa. Hannan anoppi kuoli vuonna 1841 ja siitä asti hän oli emäntänä yli puoli vuosisataa. Nykyinen savutupa rakennettiin v. 1844 entisen tuvan paikalle ja varustettiin kahdella pienellä lautaikkunalla kahden luukun lisäksi. Hirret on piiluttu tuvassa ja maitokamarissa. Navetta siirrettiin lähemmäksi tupaa. Heikin ja Hannan viidestä lapsesta vanhin poika Heikki ja tytär Liisa jäivät naimattomina asumaan torppaan, samoin poika Juho, jolla vaimonsa, Liisa Kallentyttären, kanssa oli kolme lasta. Tytär Fiina avioitui Niko Liimataisen kanssa. Juhon ja Liisan poika Juho muutti Amerikkaan surren myöhemmin kovasti synnyinkotinsa menetystä. Heidän toinen poika Aaku jäi asumaan torppaan. Juho lähti Amerikkaan muutamia viikkoja sen jälkeen kun kihlakunnanoikeuden tuomio oli langenut ja sille tielle hän jäikin. Kun hän sai kuulla torpan jo v 1907 suunnitellusta Helsinkiin siirrosta, kirjoitti hän mm seuraavaa; " Minä olisin kernaasti jäänyt Suomeen ja minä rakastaisin vieläkin isäni kotia, jollei siellä mitään häätöä olisi tapahtunut. Minä olin niin alakuloinen ja toivoin, etten koskaan olisi syntynytäkään kunnes pääsin tänne. Toivottavaa olisi, ettei sellaista kotia koskaan olisi ollutkaan, sillä sitä ei voi koskaan unohtaa, kun sieltä tulee onnettomuussanoma toisensa jälkeen.

Niemelään poikkesi usein matkustajia, kuten pellavakuormia Etelä-Hämeestä Pohjanmaalle ajavat, laukkuryssät, oravannahan ostajat, lumpunkokoojat, puu- ja saviastian myyjät Muolasta tai Kokkolasta. He kaikki saivat kortteerin Niemelässä. Viinaa poltettiin kodassa, mutta ainoastaan vierailijoiden varalle, sillä Hanna kasvatti pojistaan raittiita miehiä.

1860-luvulla perhe oli lukuisin käsittäen silloin 9 jäsentä. Mutta mitään suurempaa puutetta ei liene kärsitty edes pahimpien nälkävuosien aikaan, vaikkei pettulevyjä hätäleipää varten orsilta varmaankaan puuttunut. Torpan miehet olivat hyviä kalastajia ja metsästäjiä. Muutamia vuosikymmeniä myöhemmin koitti torpan väelle vaikea aika tehden lopun sen unelmasta saada yhä edelleen rauhassa eellä isiltä perityllä maatilalla, joka valitettavasti ei ollut sen oma. Maa oli oston kautta joutunut kauppias Matti Pasasen haltuun, joka tarvitsi alueen sahaansa varten. Kihlakunnan oikeudessa havaittiin kontrahti vuodelta 1786 nyttemmin arvottomaksi, sitä kun ei oltu uudistettu eikä toimitettu taloon kiinnitetyksi. Torpan asukkaat velvoitettiin maaliskuun 14 p:nä 1893 jättämään kantajan vapaasti käytettäväksi torpan ja siihen kuuluvat maat ja ne rakennukset, jotka eivät olleet heidän yksityisomaisuuttaan.

Vuonna 1892 tarmokas 95-vuotias ja yleisesti kunnioitettu Niemelän Hanna oli kuollut estyen siten näkemästä surullista häätöpäivää. Torpan väki sai kyllä sen jälkeenkin asua siinä kunnes uusi sopimus oli tehty uuden isännän kanssa. Hannan kuoltua Niemelässä asui kaksi ruokakuntaa, sisarukset Heikki ja Liisa omana ruokakuntanaan ja Juho poikansa Aukun ja tyttärentyttärensä Iidan kanssa toisena ruokakuntana. Edelliset nukkuivat tuvan uunin puolella, jälkimmäiset oven suupuolella. Kesäisin nuori väki nukkui aitoissa ja tallin ylisillä. Jokaisella perheenjäsenellä oli oma aittansa, jossa hänen tavaroitaan säilytettiin päivisin etteivät ne nokeudu tuvassa.

Kukko herätti aamuisin väen tuvassa varsin aikaisin, ennen joulua ilman ollessa kirkkaan, oli tapana katsella savutuvan luukusta taivasta ja Otavan asennosta päättää, pitkällekö aika oli kulunut. Uuni on puukehyksellä ympäröity pankollinen kiuasuuni. Vanhan tuvan uunin perälle päin oleva sivu oli tuettu vanhanaikaiseen kantaan viittaavalla laudoituksella eli luvaslaudalla. Tuli tehtiin tuliraudan, piikiven ja taulan avulla. Voitiin myös vetää hiiliä hiiluksesta (syvennyksestä) ja puhaltaen sytyttää tulen hiilokseen. Kesällä hätätilassa saatettiin tuli tehdä siten, että haavasta tehtyä haravanvarrtta pyöritettiin kodan seinänraossa kunnes se alkoi savuta.

Talviseen aikaan tuvan uunia lämmitettiin joka päivä. Savujohdotonta uunia lämmitettäessä savu täyttää huoneen yläosan poistuen sitten vähitellen onkaloisesta hongasta tehdyn tuvan savupiipun, lakeistorven, ja katossa olevan ävattavan räppänän eli lakeisen kautta. Tuvassa kävellessä savu oli niin liki päätä, että käden voi nostaa sen keskelle. Tulenliekitkin loimusivat ulos uunin luukusta, mutta juuri katon alla leijaileva savu tukahdutti ne vaarattomiksi. Vedon aikaan saamiseksi pidettiin ovea tai akkunaluukkuja raollaan. Kun tuli oli palanut, vedettiin hiiliä uunin edessä olevaan hiilukseen, haahloissa riippuvan padan alle. Keittämisen jälkeen hiilet peitettiin tuhkaan. Uuniin mahtui kerralla kaksikymmentä ruisleipää ja yhtä monta isoa halkoa poltettiin, kun oli paistettava leipiä uunin täydeltä.

Katovuosista torpan vaiheissa muistuttavat eräällä orrella riippuvat pettulevyt jotka olivat lehmän sääriluusta tehdyllä nylkimellä kuoritut hongan kuoren alla olevasta jälsikerroksesta, seinällä oleva pettunylin, pärestä tehty muotti, jossa pettuleipä paistettiin ja porstuassa seisova pettuhumar, jossa pettu on survottu jauhoksi.

Savupirtin valoaukko oli luukku eli akkuna. Matalalle sijoitetut akkunat olivat puuluukuilla peitettyjä reikiä ja sen ajan uudenaikaiset lasit olivat kaupunkien asuntoihin verraten vain kolmannes yhtä ruudunpuoliskoa. Savutuvassa on kaksi lasi-ikkunaa, vanhassa tuvassa kaikki akkunat olivat lykkyyluokkuja. Luukku on nykyisenkin tuvan pihanpuoleisessa seinässä. Siitä

heitettiin ulkopuolella olevasta pinosta halot sisään. Ovien saranat olivat umpipuusta tehdyt, vailla raudoitusta, nauloina käytettiin katajatappeja.

Tuvan seinällä riippui kyläsepän tekemä pyssy, mutta ruutisarveen, hauli- ja nallirasioihin oli lehmä saanut luovuttaa sarvensa. Siinä vierellä oli muutamia koiruohon varsia, joilla Heikki maustoi kahvinsa. Kertomansa mukaan niitä oli kiittäminen vanhaksipojaksi jäämisestään. Peräseinän ikkunalla oli Liisan nuuskapullo sekä lehmän sarvesta tehty kampa. Orrella oli karhukeihäs ja seinällä roikkuivat sudenraudat. Monissa torpan esineissä on 1700-luvun loppupuolen vuosilukuja. Ne ovat torpan perustajan Heikki Lassenpojan tekoa, hän oli taitava käsittäjä.

Ovesta sisään tultua oli juottoallas, kola, hevosta varten, joka kylminpänä vuodenaikana tuotiin tupaan aamuisin ja iltaisin saamaan lämmintä apetta. Syötyään se itse turvallaan aukaisi oven ja meni takaisin talliin. Tähän kestitykseen olikin savolaishevonen hyvin koulutettu. Jos markkinoilla ostettiin vähemmän "säädyllinen" hevonen, sanottiin heti: "Tämä on hämäläinen hevonen". Hevoskolan vieressä oli puuhuhmar, jossa petkeleellä survottiin pettulevyjä huonoina aikoina, mutta hyvinä päivinä ryynejä sekä "nurkan takaista" eli navetan nurkan vieressä viljeltyä tupakkaa. Kun siitä tehtiin hienoa nuuskaa, survottu tupakka seulottiin tuohisessa viskinsiivilässä. Uunin vierellä oli myös kissankupin paikka

Päreloimun valossa tehtiin kaikki työ tuvassa pimeinä aamuina ja iltoina. Kotitekoisia kynttilöitä poltettiin vain jouluna. Pitkin talvea naiset kehräsivät värttinällä, mistä langat kerittiin. Nuotan tekoon sopivia kerrattuja lankoja tehtiin värttinällä kiertämällä. Naiset kutoivat kangaspuilla, mankeloivat kaulaustukilla, leipoivat leipää, pääsiäiseksi ja jouluksi pesivät seinät savurajan alapuolelta. Silloin raapittiin myöskin karstat katosta. Joku sai sitä varten hypellä orsilla oravan lailla. Alituisen tuuletuksen luukkujen kautta voitiin ilma pitää puhtaana. Lapsille oli reikäpenkki, jossa he oppivat seisomaan.

Porsua ja maitokamari

Tuvan ja saunan välissä on läpikäytävä porstua ja maitokammari, jossa on harmaakivinen kakluuni. Savu nousee suoraan korsteeniin eikä siinä ei ole peltiä alhaalla, viimeksi Konginkankaalla siinä oli puinen pelti ylhäällä. Maitokamarissa säilytettiin maitokehloja, tuoppeja, kauhoja, pahkakuppeja ja voirasioita sekä kaupunkimatkoilla hankittuja kivivateja ja torpan ainoa posliinilautanen. Peräseinässä olevan neliruutuisen ikkunan laudalla on tulirauta ja suuri päreveitsi, jolla hapan kerma irrotettiin kehlojen laidasta kirnuamaan käydessä. Maitokamari rakennettiin samaan aikaan kuin tupakin, mutta porstua on savutupaa vanhempi, se rakennettiin samaan aikaan kuin edellinen savutupa 1700-luvun loppupuolella.

Porstuan perällä on veräasovi. Siellä säilytettiin kaikenlaisia työkaluja ja aineksia, mm ohrahuhmarta petkeleineen. Käsikivet ovat saunanpuoleisessa nurkassa, niiden alla säilytettiin käytetyt lipposet ja pieksut, samoin sukset ja kirveet ulkoseinässä olevissa koloissa terät pihalle päin. Seinillä riippui tuohikontteja ja ketunraudat. Katto-orsilla on aironteelmiä, suksisauvat ja karhunkeihäs, jonka terästä on vain tynkä jäljellä. Seinällä riippui pärekoppa, jossa säilytettiin "kukkokirjaa" ja virsikirjoja. Maitokamarin oven pieleen oli kiinnitetty neulatyynynä käytetty koivunkääpä.

Sauna

Sauna on vanhin Niemelän rakennuksista, käytettynä Liimattalan talosta tuotu. Saunahirret ovat 1600-luvulta. Siinä asuttiin ennen tuvan valmistumista. Saunassa on kaikki sysimustaa. Saunan permanto oli alkuaan ja on vieläkin puoleksi maan kamaraa, puoleksi halkaistuista laudoista tehty. Uuni on tehty ilman muurauslaastia kivistä, jotka on lohkaistu tulen avulla. Korvausilma tuli myös valoaukkona toimivasta luukusta, poistui ylhäällä olevasta räppänestä. Ikkunat olivat lykkyyluukkuja, yhdestä luukusta heitettiin halot sisään. Tuhka koottiin Ruotsin aikuisen pataan.

Pienemmillä lavoilla (lauteilla), kiukaan ja peräseinän välillä, kylvettiin, suurempia lavoja (mallasparvea) käytettiin kaljan ja oluen panossa tarvittavien maltojen valmistukseen. Ohran ja rukiin jyvät liotettiin, idätettiin ja levitettiin lavolle, missä vaiheessa niille heitettiin löylyä. Lopuksi ne kuivattiin korkeahkossa lämmössä Saunassa on pitkä seinäpenkki, tuvan entinen pöytä ja pikkurahi. Kipot ja kapot ovat siellä, samoin vesisangot, kuten ainakin saunassa, jossa kylvetään ainakin kerran päivässä. Kesällä sidottiin suuret määrät vastoja. Nurkassa on pienehkö susireijäksi nimitetty aukko, josta yön aikaan tähysteltiin susia, joille oli ulkopuolelle pantu syötti. Saunassa kylvettiin usein, kesällä joka päivä. Työmiehet kylpivät siinä Seurasaareissa ja kehuivat saunan löylyjä mainioiksi.

Keittokota

Pihassa oli hirsistä salvottu maalattiainen kyökki, keittokota, jossa valmistettiin kesäaikaan ruokaa ihmisille ja eläimille sekä valmistettiin viinaa, kun kotitarvepolto oli sallittua. Viinaa poltettiin vieraiden ja naapurien tarpeisiin. Sen tähden oli kodassa Korpilahdelta hankitut täydelliset vehkeet sen valmistusta varten. Viljasekoitus eli rankki keitettiin suuressa kuparikattilassa ja kun höyry torven kautta tuli kylmällä vedellä ja jäällä täytettyyn tynnyriin, muuttui se viinaksi, joka vuoti ulos piipusta. Kaivolta johti koverrettu puuränni kotoaan vedenkantovaivojen säästämiseksi. Kodan peräpuolella, mustalla permannolla on liesi, suurempi ja pienempi pata, "haahlat", saavit, sangot, kiulut, kopat ja vakkaset ym. Kota lienee yhtä vanha kuin sauna. Rannalla oli toinen keilamainen pistekota, jota käytettiin pyykin pesupaikkana. Siellä pata riippui haahlassa.

Aitat

Aittoja on viisi. Kullakin perheen aikuisella jäsenellä oli oma aittansa eli huoneensa missä pidettiin henkilökohtaista omaisuutta ja nukuttiin varhaisesta keväästä myöhäiseen syksyyn. Vanhin aitta on sisarusten Heikin ja Liisan yhteinen ruoka-aitta, oven päällä on viisikanta antamassa suojaa taikuutta vastaan. Aitan etupuoli on oven yläpuolelle ulkoneva, siitä sen nimi riima-aitta. Se oli siirretty vanhana Niemelän torpan yhteyteen, sillä se on rakennettu vuonna 1740 kaadetuista hirsistä. Kun tyttö meni naimisiin, vei hän kotoaan oman aittansa mukanaan. Sillä tavalla on torpan vanhin aitta siirretty Niemelään. Aitassa oli viljalaareja ja korvoja suolattua lihaa ja kalaa varten, joita kivet pitivät suolaveteen painettuina. Orsille ripustettiin tuohikoppia ja kaukaloita ruokatavaroiden suojelemiseksi rotilta ja hiiriltä. Ruoka-aitan oikealla puolella lähinnä asuintupaa on Heikin vaateaitta, ns. huone. Oven päällä on vuosiluku 1806, sen alapuolella on viiskanta. Heikillä oli siellä vaatteet, omat kengäntekovehkeet ja työkalut. Heikin aitan takana on Iidan aitta. Se on nuorin, vuodelta 1856. Iida vei naimisiin mentyään suurimman osan tavaroistaan mukanaan.

Vanhanpiian Liisan aitta on rakennettu torpan perustamisen aikoihin, sillä sen hirret on kaadettu talvella 1784. Liisa säilytti siellä verrattain runsasta yksityisomaisuuttaan. Liisa kuoli vuotta ennen torpan siirtoa Seurasaareen. Hänen perillisensä möivät kaiken, mitä aitassa oli. Aitta oli myös Liisan kesäasunto. Siellä oli paljon hänen vaatteitaan mm paitoja, kirkkohameita, rippihame ja arkihameita, huiveja, silkkiä päälliinoja, nuttuja, useimmat kotikutoisia ja käsin ommeltuja. Orsilla on petivaatteita, vällyjä ja lankavyyhtejä. Liisa säilytti siellä myös maitoastiansa ja käsityövälineensä. Koreaksi maalattu kirkkovakkanen otettiin mukaan kirkkomatkoille ennen Konginkankaan kirkon valmistumista, Saarijärvelle mentiin jalan ja veneellä, Viitasaarelle päästiin kylän 15-airoparisessa kirkkoveineessä. Liisa puki kengät ja huivin vasta kirkon lähellä. Liisalla oli sikuria, maustimia ja piipunnysä, jota joku hänen miespuolinen vieraansa sai käyttää, jos oma oli unohtunut kotiin. Liisa piti koiranpennuista. Hänen erikoisalaansa oli avata sokeina syntyneiden pentujen silmät karhunkynnellä, joka roikkui nuorasta katossa. Pennuista luultiin silloin tulevan hyviä metsästyskoiria. Oven yläpuolella aitan ulkopuolella riimassa oli "vainajan lauta", jota pidettiin kuolemantapauksen varalta. Seurasaareen siirrettiin myös Pyhäkankaan karsikosta kolme Niemelän torppaan kuulunutta karsikkopuuta.

Sysättävän portin kahden puolen ovat Juhon vilja- ja ruoka-aitta sekä vanhanpiian, Liisan, aitta heti portin oikealla puolella Seurasaaressa. Perheessä oli kaksi ruokakuntaa, naimattomat sisarukset Heikki ja Liisa muodostivat toisen ja Juhon perhe toisen. Iida kuului Juhon perheeseen. Juhon ruoka-aitan perällä on kolmeosainen viljalaari ja parvella sen yläpuolella oli tavallisesti suuri viinapullo ja sen vieressä pieni puinen viinalippi, jolla naapureille tarjottiin ryyppy heidän tullessaan katsomaan talon varastoja. Aitassa tuohikontissa säilytettiin lasivarastoa. Siellä oli myös Juhon joughista ja siiankarvoista kinnasneulalla valmistetut joughikkaat, jotka olivat nuotanvedossa käytännölliset, sillä niihin ei vesi imeytynyt, eivätkä ne siten jäätyneet.

Kokkitalli

Hevonen, joskus niitä oli kaksikin, asui vuonna 1826 rakennetussa luhdillisessa kokkitallissa, jossa se sai liikusella vapaasti isomman seimen puolella. Silppuruuhi eli hevoskola oli tehty ontosta puunrungosta. Seimen takana säilytettiin erilaisia työkaluja. Siihen tallin osaan vievän oven päällä oli onnea tuova viiskanta. Tallin kylkiäisessä säilytettiin ajokaluja ja naisväen suurikokoisia taloustavaroita sekä käsityövälineitä. Siellä oli myös arkku, joka otettiin mukaan markkinamatkoille Kokkolaan. Tallin ylisillä kokissa eli luhdissa nukkuivat torpan tytöt kesäisin. Siellä säilytettiin myös tyttöjen vaatteita sekä vastoja. Luhdin kongin päässä oli komero, jossa säilytettiin kupariplootuja. Ne olivat niin suuria, ettei niitä voinut säilyttää niin pienissä tiloissa kuin nykyisiä rahoja. Tallin takaseinällä räystään alla oli on 6 m pituisen nuotantarpoimen paikka seinään isketyillä nauloilla. Tallin edustalla on saranvanutuspuut. Tallin oven yläpuolella on seinällä aisoja, joissa oli vitsaksista tehdyt saverikot. Tallin oikealla puolella on avoin vaja, kylkiäinen, jossa säilytettiin maanviljelyskaluja ja sen viereisessä 1700-luvulta peräisin olevassa ladossa pidettiin kalastusvälineitä ja kaskivankoa. Talli lienee ollut ennen kodan kupeessa. Vajassa säilytettiin ajo- ja peltokaluja. Se on navetan entinen kylkiäinen. Matoniemellä se oli kokkitallin päässä samankaton alla.

Navetta

Takapiha oli eroitettu aidalla, koska siellä pidettiin karjaa. Niemelän navetta oli liian huonokuntoinen Seurasaareen siirrettäväksi, joten se korvattiin läheisestä naapurista ostetulla samantyyppisellä navetalla. Ovi on kuitenkin Niemelän navetasta. Navetta on yksinkertainen salvosrakennus, maapermantoinen sekasontanavetta, joka oli täydellisesti sisustettu lehmä, lampaista ja vasikoita varten. Navetassa on kolme rinnakkaista partta kyttyineen lehmille ja vasikoille. Peräseinässä on pieni luukku, josta keväisin luotiin lanta. Siellä oli lehmänkelloja, voidetta lehmien utareita varten, lehtikerppuja ja muuta rehua. Niemelässä pidettiin yleensä kahta lehmää, voita riitti myyntiin. Navetassa ei enää loppuaikana pidetty lehmä. Navetassa oli myös riu'uista tehdyllä seinämällä eroitettu 3-osainen lammaskarsina. Vanhasta navetasta tehtiin lato, jossa säilytettiin kalastusvälineitä, mm. nuotta. Niemelän pihassa oli heinähaasia samoin useampi perunakuoppa.

Sikopahna

Sikopahna eli lätti on alkeellinen yksilappeinen viisiseinäinen salvosrakennus, väliseinällä jaettuna kahteen osaan, joihin kumpaankin on ovi. Edessä on aitaus, ja sen ulkopuolella oli pitkä syöttökaukalo, josta kesällä siat saivat ruokansa pistämällä päänsä kaukalon edessä olevan laudan reiästä.

Riihi

1800-luvulla torppaa ympäröivä metsä kaskettiin pelloksi, jossa viljeltiin ruista, ohraa, naurista ja perunaa. Sato riitti torpan väen tarpeisiin. Riihi oli vinttikaivon vieressä, sitä ennen oli kaivona miekkakaivo. Riihi on itäsuomalaista tyyppiä, vuodelta 1794. Siinä on yksinkertainen salvosrakennus. Vesikattona on kourukatto, laipio on kolmitaitteinen. Riihen lukko ja avain ovat puiset. Riihessä oli puupermento. Siinä ei ole luuvaa, vaan puinti tapahtui savolaiseen tapaan itse riihessä. Riihessä on vanhanaikuisine kiukaineen parsilaitokset, omituiset isot kaukalontapaiset

mallastentekovehkeet ja ryynisurvimet huhmareineen. Syksyllä kuivatettiin "riippulehtiä", raidoista ja haavoista eläinten ruoaksi. Etenkin lampaille syötettiin lehtikerppuja, joita varten kesällä kaskea kaadettaessa puiden oksat karsittiin ja koottiin kerpuiksi. Sinne ripustettiin myös lampaan nahkoja kuivumaan. Riihessä säilytettiin talvisin maanviljelyskaluja, mm kokonaan puusta tehtyä nivelkarhia, jonka hilat ja koukut muodostivat yhden kappaleen, pellavaloukkua, haravia, varstoja, puuhankoja ja yksipuista pönttöä, jonka reunat ovat varustettu hampailla pellavansylkkyjen ruokkoamista varten. Riihessä oli haapapuinen puohdin, äyskäri, jolla viljaa viskattiin sekä vuodelta 1796 oleva mittakappa, puulapio, päreinen pehkukoppa ja yhdestä puusta tehty silppuruuhi eli kola. Nurkassa on sisästä lahonnut puu, jota olisi voitu käyttää savutuvan lakeistorvena, jos entinen olisi muutossa särkynyt. Siellä säilytettiin loppuaikoina myös tuohta ja orsilla olkia.

Venekoppeli ja nuottakota

Kun Niemelän olkikattoiset venekoppeli ja nuottakota hävitettiin sahalaitoksen tieltä, siirrettiin Juhan kalastusvehkeet Matolan nuottakotaan. Siellä olivat 100 mk maksaneet nuotta, verkot, vuosiluvuilla (1781, 1860) varustettuine puikkareineen. Korpilahdelta tuotiin sen tilalle Seurasaareen nuottakota ja venekoppeli. Vain yksi Niemelän pieni vene on Seurasaareessa.

Tervahauta

Niemelän tervahauta oli vanhanpiian aitan vieressä. Se oli torpalle suureksi hyödyksi, siinä poltettiin tervaa tarpeen mukaan. Kahden metrin pituisen kuopan pohjalle levitettiin näreen kuorta eli koskusia, näiden alle on asetettiin puinen ränni, jonka alapäässä oli torvi. Koskusille pinottiin pieniksi palasiksi hakatut tervakset, jotka sitten peitettiin sammalella ja mullalla. Ainoastaan yläpäässä puut olivat paljaat, siinä ne sytytettiin ja peitettiin sen jälkeen ainoastaan osittain. Muualle ei saanut päästä ilmaa. Myöskin tappi pidettiin sen takia torven päässä suljettuna. Kuumuuden takia alkoi terva silloin kihota halkopilkkeistä ja kokoontui ränniin, mistä se silloin tällöin annettiin valua aukaisemalla tappi silmänräpäykseksi.

Niemelä, etnografinen kuva kansan elämästä

Niemelä kehittyi vähitellen 1750-luvun itsellisen yksinkertaisesta savupirtistä kaksipihaiseksi, monirakennuksiseksi vaikkakin pienipihaiseksi kokonaisuudeksi 1800-luvun lopulla. Kaikki oli täsmällistä, huolella rakennettua ja hoidettua. Niemelän rakennuksissa on voimakas keskiajan vaikutelma. Torpan savolaistyyppinen savupirtti rakennuksineen edustaa sisäsuomalais-itäsuomalaista, vanhaa savolaista tapaa sijoittaa rakennukset pihaan hajalleen, aitat ja luhti ovat läntistyyppisiä ja saunan rakentaminen tuvan toiseen päähän oli Päijänteen Hämeen perinnettä. Yksinäisnavetta oli 1800-luvulla levikiltään sisäsuomalainen tapa. Niemelän navetta siirrettiin 1844 sivuun kotarakennuksen toiselle puolelle. Pihan muodossa oli tiettyä uuden ajan säännönmukaisuutta, rakennuksissa risteytyi savolainen ja hämäläinen perinne ilmentäen myös eri aikakausia. Pihaa ympäröi Seurasaaressakin erilaisia aitatyyppisiä, hirsaitaa, lapeaitaa ja pisteaitaa.

Kun kirkolta tultiin kujastietä Niemelään, karjakuja avautui riihi- ja sikolättipihaksi. Rihipihasta ajettiin lehmitarhan veräjien kautta navetan eteen ja pihaan, missä hevonen voitiin päästää talliin ja ajoneuvot viedä vajaan. Jalkamiehet väistivät likaista karjapihaa ja veräjiä, joten he kulkivat riihen taitse polkua pitkin. Pihasta vei kaksi polkua Keiteleen rantaan, toinen venekoppeliin, toinen pyykkikodalle.

Osa rakennuksista on rakennettu pyöreistä, osa piilutuista hirsistä. Niemelän rakennuksista osa täytyi salveta uudestaan sekä lisätä hirsiiä Seurasaareessa, joita on hankittu muualta, jotta alkuperäinen muoto ja leima säilyi. Tapa miten rakennusten nurkat on salvetut, tuo mieleen eri

aikaisia salvuumuotoja. Pihan perällä olevassa kodassa on vanhin salvuumuoto, "koirankaulanurkka" (hirsien päät ovat pitkästi ulkonevina eli "koirankaulalla"), jota käytettiin ladoissa. Saunassa on sitä kehittyneempi "sulkanurkka", eräässä aitassa "irkkänurkka", tuvassa "lautanurkka" ja Iitan aitassa (1856) "tasanurkka" sekä ainoa paneloitu ovi. Koirankaulatyypinen itäinen nurkka lienee ollut savolaisten uudisasukkaiden tuntema, ja se säilyi pitkään käytössä ladonnurkkana. Raudan puutetta kuvastavat puusaranat, puutapit ja puunaulat joissakin ovissa. Niihin käytettiin kuusen kovaa juurakkoa.

Niemelän katot olivat enimmäkseen kolmea eri mallia malka- eli tuohikattoja, joissa vesieristeenä on 2-5-kerroksinen koivuntuohi, jonka päälle ladottiin malkapuita. Tuohet kestävät jopa ihmisiän, mikäli tuohet pysyvät auringolta ja tuulelta suojassa. Malkapuut pitivät tuohen paikoillaan. Malkakattoja käytettiin 1800-luvulla. Saunassa, riihessä ja sikopahnassa on sahattu kourukatto, navetan katto tehtiin hakatuista, ladossa kurikalla halkaistuista laudoista. Tuvan laapiota eli välikattoa oli kannattamassa viisi kurkihirttä, laipio muodostui täten nelitaitteiseksi.

Niemelän vanhassa savutuvassa oli vain lykkyyluukullisia akkunoita, jotka antoivat valoa. Niiden kautta myös savu virtasi ulos lämmitysvaiheessa ja halot lykättiin sisään. Uuteen tupaan peräseinään ja pihanpuoleiseen seinään ruokapöydän luo tehtiin 1600-luvun ikkunatyyppejä olevat kuusiruutuiset ikkunat. Halkoluukuista mätettiin edelleen halot sisään ja myös tuuletettiin tupa. Maitokammariin tehtiin neliruutuinen ikkuna. Vanhan tuvan lattia eli silta oli kaksijakoinen, perällä oli tuvansilta ja ovensuun puolella hevossilta. Näiden välillä oli jatkopaikka, sillanliitos. Uuden tuvan lattia oli yhtäjaksoinen.

Tulisijoja oli viittä eri mallia, eri aikakausista muistuttavia, kodassa alkeellisin, (esihistoriallinen) maaliesi, saunassa vain tulen avulla halkaistuista kivistä ilman laastillistakaan saviruukkia tehty kiuas (muistuttaen rautakaudesta), kolmas muoto on riihen kiuas, joka on myös paasikivistä tehty, mutta siihen on jo käytetty saviruukkia (keskiaikainen), neljäs on savutuvan suuri uuni, sekin pääasiassa harmaasta kivistä, mutta tiiliäkin on käytetty ja päältä varsin sileäksi rapattu (keskiaikainen) sekä viides kamarin korsteenuuni, kakluuni, joka oli kaikkein uudenaikaisin silloisista malleista. Kakluuni ei tosin ollut kaupunkilaisten mielestä ihan viimeisintä kuosia. Sekin on tehty kivistä, savu nousee ihan suoraan ylös, eikä siinä ole suupeltiä eikä muitakaan nykyaikaisuuksia, mutta kuitenkin jonkinlaisen kakluunin muotoa. Kodan lähellä oli nk. "miekkakaivo", jonka kannelta johtaa pitkänomainen kouru kotaan.

Niemelässä tultiin toimeen ja vaurastuttiinkin, vaikka nykyajan ihmiselle sen ajan vaivannäkö tuntuu kaukaiselta. Kuinka alkuperäiset ja hankalat ovat olleet entispolvien apuneuvot, kuinka nerokasta kekseliäisyyttä niihin kuitenkin on tarvittu ja mitä herpoutumatonta sitkeyttä siihen, että näillä keinoin jälleentuleville sukupolville kuitenkin on rakennettu ja raivattu niin monin verroin helpommat ja mukavammat elämisen ehdot. Niemelän torpan rakennukset esineineen kertovat miespolvien karusta, kovasta elämästä suruineen, mutta myös jokapäiväisistä elämän iloista.

Seurasaaren vanhakantaisiin asumuksiin oli aikomus viedä ainakin alkuun vanhanaikaisesti asuvia asukkaita ja kotieläimiä, jotta olisi saatu elävä etnografinen kuva kansan elämästä. Siihen aikaan sanottiin, että yleiskulttuurin kaikkea tasoittava vauhtipyörä on kohta pyyhkivä pois silmäimme edestä nämä omintakeista kansaa, luontaista kauneuden käsitystä kuvaavat kansanmuistot.

Seurasaarella kävi katsomassa Niemelän torppaa jo alkuaikoinakin paljon ihmisiä, myös ulkomaalaisia, kuten ulkomuseon "elävä museoesine", Konginkankaan ukko (kuten häntä nimitettiin), Santeri Kautto kertoi. Hän oli asunutkin torpassa. Hän kertoi torpan elämästä ja esineistä luullen joskus häntä pilkattavankin kun vieraat esittivät niin tyhmiä kysymyksiä hänen mielestä, mutta oppi sitten tietämään, että he tekivät vain taitamattomia kysymyksiä vieraantuneena sen kaltaisesta asumisesta. Vierailijat maksoivat sunnuntaisin 10 p ja arkisin 25 p, niillä rahoilla

Santeri Kautto eli ja maksettiin muitakin torpan menoja. Varojen puutteen takia Kautto ei lähtenyt takaisin Konginkankaalle. Ennen lähtöään hän poltti vielä tervaa Seurasaaressa Konginkankaalta asti tuoduista tervaspuista. Niemelän torpan vahtimestari Kautto lähetettiin kotimatalla syyskuussa 1910 käymään Keuruulla, jossa hän tarkasti Heinäsmäen kirkkoveneen. Vene osoittautui kuitenkin liian rappeutuneeksi, eikä sitä siirretty Seurasaareen.

Seurasaareen olivat ehdolla myös konginkankaalaisia tuulimyllyjä (useissa paikoissa), pistekota, miekkakaivo, vanha talli- ja navettarakennus Pekkolaista ja vanha vankikoppi (kaksinkertaiseksi salvetut seinät) Kauton talosta. Nakkalan vanha päärakennus ostettiin Seurasaareen korjausmateriaaliksi.

Ihmiset, jotka kerran nöyränä pysähtyivät kaikesta rakkaudesta sen elämän edessä, mitä tämä torppa edusti ja toimittivat sen Seurasaareen, kunnioittivat esipolviemme muistoa ja heidän työtään jokapäiväisen leivän eteen. Me muistamme sen myös Turpeisen perhekunnille rakkaana isäinkotina.

Lähdetiedoista koonnut
Helena Simonaho

Niemelän torpan lähellä Pyyrinlahden pohjukassa oli jo erämiesten tekemä kannaksen ylittävä konki, jota pitkin veneet vedettiin Ala-Keiteleestä Ylä-Keiteleeseen. Konginkankaan rukoushuone vihittiin käyttöön 1866 Köminkankaalle, Niemelän naapuriin, Kömin isännän Juho Hakkaraisen luovuttamalle paikalle. Koska Kömin talo oli aiemmin Konginkangas nimeltään, kannaskin muuttui Köminkankaaksi, jota myös pitäjän nimeksi ehdotettiin.

Lähdetiedot;
Suomen Museo XI 1904
Keski-Suomen historia 1
A.O. Heikel, Niemelän torppa ja Seurasaaren alkuvaiheet
Seurasaaren ulkomuseo 2, Niemelän torppa Konginkankaalla
Seurasaaren Ulkomuseo, Niemelän torppa Konginkankaalta, 1937
Keski-Suomen kansanrakennukset, asuntohistoriallinen tutkimus, Albert Hämäläinen
Kansalliskirjaston digitoidut sanomalehdet
Suomen kansan rakennukset, Niilo Valonen, Osmo Vuoristo
Blomstedt, Kertomus Niemelän torpasta, Keski-Suomi 1909, nr 148
Sukuselvitys, Veli Rytönen
Internet

Valokuvat;
Kömin Killan arkisto, Museoviraston kuvat
Paavo Pasanen
Helena Simonaho

Niemelän Idan vieroitusmatka

Iida Liimataisen tyttären pojalla Hannulla on tallessa Iidan haastattelu vuoden 1958 lehdessä, lehden tiedot eivät tosin ole tallella. Iida Lylyoja kertoo siinä olleensa koko ikänsä vieroitusmatkalla. Iidan vanhemmat asuivat Peräpohjalla, josta Iida vietiin jo pienenä mummon luo Niemelään - vieruutettavaksi kuten tapana oli. Sillä vieruutusmatkalla hän totesi vielä 71-vuotiaanaakin olleensa asuessaan kotipitäjässään poikansa luona.

Iida kertoo lähdön Niemelästä pistäneen mielen matalaksi. Iida ja Heikki soutivat Niemelästä Tiensuuhun, jonne asetuttiin taloksi. Iida avioitui kolme kertaa, Eemil Lylyoja oli kolmas puoliso. Iidalla on neljä lasta, joista yksi tytär on vielä elossa. Niemelän torpasta hänellä oli tallella rukki ja kangaspuut, jotka olivat aina ahkerassa käytössä. Hän teki Niemelän ukolle, Heikillekin, paidan, joka ei kertaakaan pannut päälleen ostokankaasta tehtyä. Hän muisteli aina jonkun kangaspuita Niemelässä helskytelleen.

Helena Simonaho

Haastattelu; Hannu Huuskonen